

**Llengua basca, informació periodística
i llibertat d'expressió:
El cas d'*Euskaldunon Egunkaria****

Javier Díaz Noci

VII Congrés de l'Associació d'Historiadors de la Comunicació. 25 anys de la llibertat d'expressió. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2004 [CD-ROM: ISBN 84-88042-49-3]

---

* Aquest text es beneficia de les bones arts de la traductora Núria Moret.

INTRODUCCIÓ

El 20 de febrer de 2003, el jutge d'instrucció de l'Audiència Nacional Juan del Olmo va ordenar el tancament temporal de l'únic diari que es publicava des de 1990 íntegrament en llengua basca, *Euskaldunon Egunkaria* [=El diari dels bascos; és a dir, dels bascoparlants¹]. El jutge investigava als responsables del periòdic pel seu pressuppte vincle amb l'organització terrorista ETA, de la que deia que controlava l'empresa editora del diari. Tot i que va ser una decisió polèmica i poc usual en la jove democràcia espanyola, no va ser el primer cop que la Audiència Nacional ordenava el tancament d'un diari, també al País Basc i per la mateixa raó: ser, sempre pressumptament, part del grup empresarial controlat per ETA, ja que el 14 de juliol de 1998 el jutge d'instrucció Baltasar Garzón va decretar mitjançant acte resolutori que pareessin les activitats d'Orain, que editava el diari *Egin* [=Fer]. En ambdós casos es va produir un conflicte –que l'acte resolutori del jutge Del Olmo esmenta explícitament– entre la llibertat d'expressió, un dret fonamental recollit per la Constitució espanyola de 1978, i la necessitat de prendre mesures per a impedir que ETA, que fins aquell moment havia assassinat més de 900 persones, disposés d'una pressumpta “es-

---

¹ En basc només existeix un mot tradicional per designar als bascos: *euskaldunak*, o sigui, “els que tenen l'euskera”. En la mentalitat del bascoparlant, al menys quan utilitza la seva llengua, basc és només aquell que parla basc. Així mateix, l'únic terme tradicional per a esmentar el conjunt dels bascos és *Euskal Herria*, és a dir “el poble de l'euskera”, el conjunt d'aquells que el parlen, és més un substantiu per a designar una col·lectivitat que un topònim. Aquesta és la raó dels neologismes *Euzkadi* i *euzkotarrak* que va inventar Sabino Arana Goiri. Sobre aquesta qüestió, és molt interessant llegir l'article de MITXELENA, Koldo: “Los vascos y su nombre”. A : *Revista Internacional de los Estudios Vascos*, tomo XXIX. Sant Sebastià: Societat d'Estudis Bascos, 1984, p. 11-29. Koldo Mitxelena, acadèmic de la llengua basca, fou el que va posar en marxa els estudis de Filologia basca a l'Universitat del País Basc i un dels creadors de la varietat unificada de l'euskera.

tractura plural, legal i alegal, en la qual ha adoptat els instruments necessaris i útils per enfortir i recolzar a la seva estratègia terrorista”². La decisió plantejava altres problemes jurídics, com, per exemple, si una mesura cautelar tan important, decidida abans de que s'hagués dictat sentència ferma, no suposava *de facto*, ja que no *de iure*, la condena d'un mitjà de comunicació a la seva desaparició –i en aquest cas, de l'únic diari que es publicava en llengua basca–, i si, tot i que fossin finalment versemblants les acusacions que es feien contra determinades persones, no era desproporcionat clausurar l'empresa a la qual treballaven.

El tancament d'*Euskaldunon Egunkaria* va provocar una resposta molt més gran que el d'*Egin*, ja que aquest últim molta gent el considerava el portaveu d'ETA. *Euskaldunon Egunkaria* era l'únic diari que, després del breu *Eguna* (gener-juny de 1937), editat pel Govern Basc en plena Guerra Civil, havia aconseguit publicar-se íntegrament en llengua basca, cooficial a la Comunitat Autònoma Basca i a la Comunitat Foral de Navarra (malgrat que amb diferent status jurídic), l'única no romànica de la Península i amb un nombre de parlants que, segons les últimes estimacions, pot suposar el 26% dels habitants del País Basc. La resposta no va venir només de l'esquerra *abertzale* [=“patriota”], és a dir, del entorn del anomenat MLNB (Moviment de Lliberació Nacional Basc), que incluí no solament ETA sinó el fins llavors partit polític legal, fins l'any 2002, Batasuna [=Unitat] (abans denominat Herri Batasuna [=Unitat Popular] i també Euskal Herritarrok [Ciutadans Bascos]), i d'altres organitzacions legals o il·legals; també va sortir del nacionalisme governant –en aquell temps, i amb una majoria molt estreta, ocupaven el Govern basc el Partit Nacionalista Basc, que des de la reinstauració de les institucions autonòmiques basques ha disposat sempre de la presidència; Eusko Alkartasuna [=Solidaritat Basca],

---

² Acte resolutori de l'Audiència Nacional de 25 de febrer de 2003.

resultat d'una escissió dins el PNB a mitjans dels anys 80; i Izquierda Unida-Ezker Batua–, així com d'amplis sectors de la cultura basca i d'altres llocs: podem, per exemple, recordar la creació a Catalunya de la plataforma *Egunkaria endavant*. Al País Basc, es va organitzar a Sant Sebastià –el diari tenia la seva seu a Guipúscoa, tanmateix el territori històric més bascoparlant– una multitudinària manifestació per recolzar a *Egunkaria*, i la desaparició de l'únic diari en euskera, un desig llargament ambicionat i no exempt de polèmica en el seu naixement, es va presentar com un greuge i un cop contra una cultura i una llengua minoritàries.

Cal recordar que, al juliol de 1997, es va produir un canvi radical en el nacionalisme governant, que fins aleshores havia mostrat la seva vessant més moderada, després de que ETA segrestés i assassinés a un regidor del Partit Popular del municipi biscaí d'Ermua, Miguel Ángel Blanco, que va commoure l'opinió pública espanyola i va provocar clamoroses manifestacions de condemna. Des d'aquell moment, el PNB va passar del tradicional autonomisme a fer seves bastants de les reivindicacions que també formulava ETA. A 1998, es va signar, per part de totes les forces nacionalistes, el pacte de Lizarra (Estella), i ETA va declarar una treva. Aleshores, l'organització terrorista ETA, que només havia publicat els seus comunicats a través d'*Egin* o del seu successor *Gara* [=Som], va començar a enviar-los també a *Euskaldunon Egunkaria* i a Euskadi Irratia [=Ràdio Euskadi], una de les ràdios oficials –la que transmeteix íntegrament en euskera– del grup EitB. Trencada la treva –i el pacte d'Estella– a 1999, i després d'obtenir de nou el PNB la majoria (no absoluta) a les eleccions de 2000, el *lehendakari* Juan José Ibarretxe va anunciar la presentació del seu pla de lliure associació amb Espanya, i aquest fet va iniciar un desacord total entre els partits nacionalistes bascos i els constitucionalistes (PP i PSOE), l'acusació de que Ibarretxe plantejava una secessió encoberta, la

creació del Pacte Antiterrorista per part d'aquests dos últims partits, i l'aprovació de la Llei de Partits Polítics que, en la pràctica, va suposar l'il·legalització de Batasuna, el tancament de les seves seves socials i l'incautació dels seus béns.

En aquest ambient es va produir el tancament d'*Euskaldunon Egunkaria*, l'empresonament dels seus responsables –alguns d'ells van ser després posats en llibertat sota fiança–, la continuació immediata de l'activitat periòdica en llengua basca, des de febrer a juny de 2003, sota la capçalera provisional *Egunero* –facilitada per una publicació del poble guipuscoà de Tolosa–, i finalment es va reprendre la presència diària de la premsa en basc després de la creació d'una nova empresa i de posar-se en marxa el diari *Berria* [=El Nou, però també *Nova, notícia*] a partir de juny de 2003.

El propòsit d'aquest text no és narrar els fets que hem aquí explicat breument (el desenllaç del qual, quan escribim aquestes línies, no és coneix ja que en aquell moment no s'havien jutjat els fets que van motivar l'acte resolutori i per això no s'havia emés, encara, cap sentència), sinó, prenent aquests fets com punt d'arribada, i gaudint ja d'una certa perspectiva històrica, explicar la creació, desenvolupament i desaparició del segon diari en basc, amb la pressumpció de que no és gaire coneguda per aquells que no dominen la llengua basca, i convençuts de que el que va succeir ahir pot explicar algunes coses d'avui i, potser, també de demà.

1. ELS PRIMERS PASSOS PER LA CREACIÓ D'UN DIARI EN BASC

1.1. Projectes abans de la Guerra Civil

Disposar d'un diari sencer en llengua basca ha estat, des de fa molt temps, un desig dels bascoparlants, nacionalistes

o no, que només es va fer realitat molt tard³. La necessitat d'un diari en euskera la van plantejar, per primera vegada de forma explícita, els nacionalistes navarresos a 1908, però sense predicar amb l'exemple: totes les publicacions que el PNB va posar en marxa o va promocionar a la que avui és la Comunitat Foral foren publicacions fetes, el 90%, en castellà. Per la seva part, Gregorio Múgica, un excel·lent escriptor i periodista guipuscoà en llengua basca que solament avui comença a rebre part del reconeixement que es mereix –no se l'hi coneix cap adscripció partidista– va proposar a 1917, a les pàgines de la seva revista *Euskal Eснаlea* [= *El despertador basc*], la creació d'un periòdic diari sencerament en euskera.

1.1.1. *El projecte de l'Acadèmia de la Llengua Basca*

Els primers projectes seriosos de fer un diari en basc venen de la dècada de 1920. Impulsat per, entre d'altres, Julio de Urquijo –director de la *Revista Internacional de los Estudios Vascos*–, el propi Gregorio Múgica i el que més tard seria el primer director de l'Acadèmia de la Llengua Basca, el capellà Resurrección María de Azkue, a 1918 es va organitzar a Oñati el primer Congrés d'Estudis Bascos, on hi va tenir lloc la gestació de la Societat d'Estudis Bascos-Eusko Ikaskuntza, inspirada en l'Institut d'Estudis Catalans. De la Societat va sortir, a l'any següent, l'Acadèmia de la Llengua Basca-Euskaltzaindia, un altre vell desig de les lletres basques. Un dels seus propòsits va ser dotar al euskera, una llengua

fragmentada en dialectes i varietats locals, amb usos ortogràfics molt diferents –cal recordar que es parla també al sud de França–, que els seguidors de Sabino Arana s'encarregaven d'expurgar de tota traça castellana –i, de passada, llatina, moltes vegades préstecs anteriors a la formació del castellà–, d'una varietat per a usos cultes i convertir-la en un idioma de prestigi. Azkue, biscaí de naixença i de llengua, va proposar en canvi, seguint la pràctica de la revista donostiarra *Argia* i del seu director, el també biscaí Víctor de Garitaonandia, basar-se en el dialecte guipuscoà, varietat de prestigi des de que a 1729 el jesuïta Manuel de Larramendi va escriure la primera gramàtica de l'euskera, amb el títol significatiu de *El imposible vencido*⁴, i prenent com a base per a ella, és clar, el dialecte que ell parlava. La Guerra Civil va impedir que el projecte es portés a terme i va ser a 1968 quan es van establir finalment les bases per a un euskera unificat supradialectal (*euskara batua*).

Per a fer de la basca una llengua prestigiosa, l'Acadèmia pensava que calia crear un diari en euskera. De fet, el criteri per a anomenar els primers acadèmics fou proposar com a tals als directores de revistes en euskera o bilingües. A 1919, Azkue i Urquijo van tenir alguns tractes amb Rafael Picavea, propietari del diari *El Pueblo Vasco* de Sant Sebastià. Davant de l'impossibilitat de crear un diari sencer en euskera, l'Acadèmia es va plantejar llavors ajudar als que, malgrat es feien en castellà, volguessin publicar una secció en llengua basca més o menys regularment, i per aixó els va donar 250 pessetes a cadascun. Un any més tard, va considerar de nou la seva estratègia, i a 1920 va obrir una oficina en la mateixa seu d'Euskaltzaindia, per a nodrir d'originals en basc als sis diaris de Bilbao que fins aleshores no publicaven res en llengua basca (*Euzkadi*, del PNB,

³ Sobre l'història del periodisme en llengua basca existeix una tesi doctoral, presentada al juny de 1992 per l'autor d'aquestes línies, i que va ser després editada i resumida en forma de llibre: DÍAZ NOCI, Javier, *Euskal prentsaren sorrereta garapena (1834-1939)* [= *Origen i desenvolupament de la premsa en llengua basca, 1834-1939*]. Sant Sebastià: Societat d'Estudis Bascos, 1995. Altres textos, en euskera i castellà, sobre el tema poden llegir-se a la meua pàgina web www.ehu.es/diaz-noci.

⁴ DÍAZ NOCI, Javier: "Gerra aurreko kazetaritza eta hizkuntz-ereduak", a *Anuario del Seminario Julio de Urquijo*, Sant Sebastià, 1994, p. 791-835.

disposava d'una secció diària des de que va sortir a 1913). A canvi l'Acadèmia els demanava una ajuda per a mantenir econòmicament l'oficina on un nombre indeterminat de periodistes hi treballaven. Va respondre la meitat: el catòlic *La Gaceta del Norte* i els nacionalistes *Euzkadi* i *La Tarde*, que es van comprometre a donar mil pessetes cadascun. Sabem molt poc sobre aquesta oficina, però és segur que la seva activitat no es va prolongar massa.

1.1.2. El projecte de Lizardi i Argia

La següent proposta va tenir més possibilitats de realitzar-se. Un grup d'amants de la llengua i la cultura basques va crear a 1921, a Sant Sebastià, un setmanari amb apariència de diari, que es va anomenar *Argia* [= *La Llum*]. Malgrat l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera, van aconseguir mantenir la publicació puntualment cada dissabte, gràcies a que la censura es feia des de Guipúscoa i estava a les mans del governador militar, Juan Arzadun, de parla materna basca. A la fi de la dictadura, a 1929, un jove gerent d'una empresa de Tolosa, dirigent del PNB guipuscoà, poeta i periodista, José María Agirre *Lizardi*, va plantejar explícitament, amb els números a la mà i arran d'un curs d'estiu organitzat per la Societat d'Estudis Bascos, la possibilitat de convertir *Argia* en un diari. Necessitaven unes 140.000 pessetes de capital inicial –malgrat que es parlava de dos milions de pessetes com inversió total– i 3.000 subscriptors. Agirre proposava crear una associació, *Erri-Lan* [= *Treball Popular*] per a un periòdic que s'anomenaria *Bai* [= *Sí*]. Sembla⁵ que Agirre volia trobar un remei a la manca d'ús de la llengua basca que veia en la resta dels diaris del PNB o propers a ell. Va, fins i tot, publicar un número de prova però, finalment, a 1930 es va rebutjar el projecte. A canvi, aquell

mateix any va nèixer a Sant Sebastià el diari filonacionalista *El Día*, íntegrament escrit en castellà. A l'euskera que la doctrina aranista considera com l'element definitori de la raça basca només li van donar un espai diari a l'última pàgina.

1.1.3. Eguna, primer diari en llengua vasca

El primer diari en euskera es va publicar durant la Guerra Civil, gràcies a la política d'incautacions del Govern basc. Es va anomenar *Eguna* [= *El Dia*], i va aparèixer des del 1 de gener de 1937 fins a la desfeta de Bilbao, a mitjans de juny d'aquell mateix any. Va ser una empresa absolutament excepcional, gestada per un altre poeta i periodista, membre del PNB i, durant la lluita i fins al seu afusellament, responsable de comunicació del Govern basc, Esteban Urkiaga *Lauaxeta*. El diari fou dirigit nominalment per Manuel Ziarsolo i el van sostenir tres periodistes molt joves: Agustín Zubikarai, Eusebio Erkiaga i José María de Arizmendiarieta, aquest últim capellà i més tard impulsor del moviment cooperatiu de Mondragón⁶.

⁶ Es pot llegir la comunicació que vam enviar al VI Congrés Nacional d'Historiadors de la Comunicació, fet entre els dies 3 i 5 d'abril de 2003 a Pontevedra. DÍAZ NOCI, Javier: "La comunicació en llengua vasca y la guerra". A la dècada dels anys 1990, el moviment cooperatiu esmentat va posar en marxa la Mondragón Unibertsitatea, un centre privat dirigit en primer lloc pel membre del PNB Javier Retegi, ex conseller d'Indústria, i més tard pel ex conseller d'Educació del Govern basc i membre d'Eusko Alkartasuna, Inaxio Oliveri, que es sàpiga l'únic rector d'una universitat espanyola que no és ni catedràtic d'Universitat, ni professor universitari, ni doctor, ni tanmateix licenciat. Al curs 2004-2005, la Mondragón Unibertsitatea va començar a oferir la llicenciatura de Ciències Socials per a l'Informació i la Comunicació, íntegrament en euskera. Va coincidir amb l'inici de *Goiena*, un grup de mitjans de comunicació locals de la comarca guipuscoana de l'Alt Deva (en euskera, Deba Goiena; que compren fonamentalment els municipis d'Eskoriatza, Aretxabaleta, Mondragón-Arrasate, Bergara, Antzuola i Oñati), una de les zones on la llengua basca, sobre tot usada en

⁵ ARANBARRI, Iñigo. Ezinaren laudorioa Tolosan barru. A: *Jakin*, n° 107, uztaila-abuztua. Sant Sebastià, 1998, p. 11-30.

1.2. La premsa en basc, de la dictadura franquista a la transició política

1.2.1. La supervivència del periodisme en llengua basca sota el règim de Franco

Després, d'una llarga etapa de silenci: varis decrets de les autoritats franquistes van impedir, en la pràctica, l'edició de llibres i de periòdics en euskera, així com la prèdica des del púlpit, les emissions de ràdio i, també, les converses privades al carrer, fins a finals de la dècada dels 40. La Societat d'Estudis Bascos va ser prohibida, no l'Acadèmia de la Llengua Basca, malgrat que la seva activitat es va reduir fins al mutisme gairebé total. Els periodistes i escriptors que van sobreviure a la guerra van prendre el camí de l'exili o, si es van quedar, gairebé no van poder expressar-se. Durant els anys 40 i 50, solament es va permetre publicar al País Basc alguna revista religiosa o cultural en euskera. Això va canviar una mica a la dècada de 1960, quan algunes revistes religioses, com *Zeruko Argia* [=La llum del cel] o *Anaitasuna* [=Germanor] van començar a desenvolupar magazins d'informació general. Amb l'arribada de la transició, aquestes revistes, que havien radicalitzat el seu ideari polític al mateix temps que ho feien els sectors de l'Església catòlica que parlaven basc, van entrar en crisi. Només va sobreviure *Zeruko Argia*, que havia estat dels caputxins de Pamplona i que, un cop la van deixar, es va convertir, prenent a 1980 la capçalera de *Argia* i la forma jurídica d'una cooperativa, en la revista setmanal d'informació general que és avui.

---

formes dialectals –es parla una varietat biscaïna, o occidental–, és més forta.

1.2.2. L'aparició de diaris nacionalistes durant transició

En aquella dècada de 1970 van aparèixer, a més a més, dos diaris d'ideologia nacionalista, que en poc temps es van transformar en portaveus de dues formacions polítiques, convertint el panorama periodístic basc en un dels pocs de Europa occidental amb premsa de partit: *Egin*, portaveu de l'esquerra *abertzale* i aviat òrgan oficial del MLNB, va començar a 1976, i *Deia*, molt proper al PNB, va iniciar a 1977. Malgrat l'insistència de l'ideari nacionalista, moderat o radical, en donar una teòrica importància a la llengua basca, la presència d'aquesta en ambdós diaris molt poques vegades va passar, en el millor dels casos, del 12%, i podria doncs ser qualificada com de solament simbòlica. L'espai reservat a l'euskera, d'altra banda, molt poc sovint va ser utilitzat per a donar les notícies importants. Més aviat, es reservava per a informar sobre la llengua i la cultura basques. En la resta dels diaris bascos la presència de l'euskera era irregular, i, si hi va tenir lloc, va ser als suplementos setmanals o a la secció de cultura.

1.2.3. La creació de l'EITB i la Llei de Normalització de l'Euskera

Fins aquell moment, la ràdio tampoc donava a l'euskera una presència contínua. Radio Popular de Loiola i Radio Popular de Sant Sebastià, propietat dels jesuïtes, donaven bastant espai a la llengua basca. A 1976, coordinades pel aleshores periodista José Ramón Beloki, aquestes emissores van organitzar una marató radiofònica sota el títol de "24 ordu euskaraz" [= "24 hores en euskera"]. La presència de la llengua basca en la quotidianitat d'aquells que la parlen es va garantir, d'alguna manera, després de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Gernika i amb la creació, seguint el model de mitjans de comunicació audiovisuals públics d'Espanya, de l'ens públic de la ràdio y

la televisió basques, Euskal Irrati Telebista (EiTB), mitjançant la Llei 5/1982, i el decret 157/1982, de creació d'Euskal Telebista. Van sortir així les emissores Radio Euskadi, que reprenia el nom de la que va transmetre des de França i Veneçuela sota el franquisme⁷, íntegrament en castellà i amb seu a Bilbao (zona que es considera de parla no basca, on viu la meitat de la població de la Comunitat Autònoma), i Euskadi Irratia, que, amb seu a Sant Sebastià (l'única de les tres capitals basques que ha mantingut la llengua pròpia), emiteix només en euskera (la seva audiència inicial no arribava al 10% dels gairebé 700.000 bascoparlants de llavors). El Govern basc va comprar també Radio Vitoria, en un moment en que volia atraure Àlaba cap al nacionalisme. ETB va començar les seves emissions a 1983, íntegrament en basc (aquesta llengua havia tingut per primera vegada una petita quota de pantalla al programa informatiu regional de Televisió Espanyola a 1975), ja que la llei de creació disposava que hauria de servir d'impuls a la "llengua i la cultura basques", però a 1986, per sorpresa i provocant moltes queixes per part dels seus socis de govern, el Partit Socialista d'Euskadi (PSE), elaleshores director de l'ens, José María Gorordo, va decidir posar en marxa un altre canal sencer en castellà, sens dubte per a aconseguir captar aquella gran majoria dels ciutadans bascos que no coneixen l'euskera⁸.

Aquell mateix any de 1982 en que es va crear EiTB es va promulgar la Llei 10/1982, de 24 de novembre, bàsica per a la normalització de l'ús de l'euskera. El capítol tercer es dedica sencer a l'ús

de la llengua basca en els mitjans de comunicació social. Ja que tots els ciutadans tenen "el dret a ser informats pels mitjans de comunicació social tant en euskera com en castellà" (art. 22), a més a més s'ordena al Govern basc que adopti "les mesures que comportin l'augment de la presència de l'euskera en els mitjans de comunicació social". D'aquesta manera, s'omplia així el precepte de l'article 20.3 de la Constitució espanyola, tot i que aquest ordre ("garantir l'accés dels anomenats mitjans dels grups socials i polítics significatius, respectant el pluralisme de la societat i de les diverses llengües d'Espanya") s'extenia no només al mitjans de comunicació de l'Estat, en aquest cas RTVE, sinó també als de "qualsevol ens públic". Es respectava així l'Estatut de la Ràdio i la Televisió (Llei de 10 de gener de 1980). Com s'entengui això és una qüestió molt més diferent. Ens sembla clar que el Govern basc i l'espanyol es van repartir tàcitament les feines i les llengües⁹.

Així van anar les coses, els esforços governamentals es van concentrar en l'ETB, la nineta dels ulls dels successius consellers (i conselleres) de Cultura. Tots els altres intents de potenciar mitjans de comunicació amb generoses injeccions de diners públics han tingut un èxit molt relatiu. A 1985, per exemple, a instàncies d'Euskadiko Ezkerra, el parlament de Vitòria va decidir donar una subvenció a una agència de notícies per a produir alguna cosa en basc (els mitjans de comunicació es queixaven de que bona part de les primeres matèries, els despatxos d'agències en definitiva, només estaven disponibles en espanyol), subvenció que es va donar a Vasco Press, malgrat que Efe, la principal agència espanyola (i també una empresa pública), fós el primer candidat. L'experiència, basada en traduccions,

⁷ ARRIETA ALBERDI, Leyre; RODRÍGUEZ RANZ, José Antonio. *Radio Euskadi. La voz de la libertad*. Bilbao: Fundación Sabino Arana/EITB, 1998.

⁸ Sobre la ideologia marcadament partidista i l'utilització de la ràdio i la televisió basques per a fer propaganda dels símbols del nacionalisme basc, bona part dels quals foren creats per Sabino Arana Goiri, podem llegir MARTÍNEZ ODRIOZOLA, Lucía: "L'Arcadie à l'écran. Un bref parcours de l'histoire et des contenus de la télévision autonome basque". A: *Les Temps Modernes*, n° 614, juin-juillet-août 2001, p. 245-255.

⁹ DÍAZ NOCI, Javier: "Los medios de comunicación y la normalización del euskera: balance de dieciséis años". A: *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 43, 2. Sant Sebastià: Sociedad de Estudios Vascos, 1998, p. 441-459.

va acabar a 1992 amb molt poca fortuna.

Pels mitjans escrits, l'executiu i el legislatiu bascos van preferir també la política de subvencions, canalitzades mitjantçant les ajudes a l'edició en llengua basca i sempre molt criticades, sobre tot, i això es el més paradòxic, pels seus receptors que consideren no obtenir-ne el suficient. Només a finals dels anys 80, i molt lligades a la subvenció pública, va trobar el periodisme en llengua basca una mena de desenvolupament: les revistes locals, sobre tot molt fortes a Guipúzcoa, on l'ús de la llengua basca arriba, com mitjana, al 40% dels seus habitants. Perdut l'espai reivindicatiu d'abans de la democràcia, amb un país on encara hi havia un greu problema d'ordre públic, les revistes en llengua basca van romandre en posicions immobiliàries. Ja no eren el recurs principal per a acostumar-se a llegir en basc ni per a la transmissió de valors culturals. Aviat van haver de enfrontar-se a la televisió basca. Tanmateix ja tenien la competència feroç dels mitjans de comunicació escrits en castellà. A mesura que les revistes en euskera es posaven cada cop més al costat de l'esquerra nacionalista, i es feien més militants per a poder així continuar editant les seves capçaleres, anaven perdent lectors. L'únic camí possible per a la salvació era la subvenció institucional. En mig d'aquell panorama asfixiant, només va sobreviure *Argia*.

2. EL NAIXEMENT DEL SEGON DIARI EN EUSKERA

2.1. Primeres propostes

Mentrestant, tot i que fós amb timidesa, no mancaven veus que demanaven la creació d'un diari en euskera. El maig de 1976, un grup de bascoparlants poc partidaris de l'euskera unificat – que, per exemple, no volien utilitzar la lletra “h” –, amb els periodistes guipuscoans Santiago Aizarna i Manu Oñatibia

al capdavant (es va recórrer fins i tot a l'ajut d'Agustín Zubikarai, que durant la Guerra Civil havia estat periodista d'*Eguna*), va parlar públicament sobre la possibilitat de crear un diari en llengua basca que s'anomenaria *Erria* [= *El poble*; en la varietat unificada de l'euskera la forma correcta és *Herria*]. A la tardor d'aquell mateix any ja havien abandonat el projecte.

Per aquelles mateixes dates alguns periodistes del diari donostiarra *La Voz de Euskadi*, que va nèixer com empresa cooperativa després de tancar-se *La Voz de Guipúzcoa*, diari de Prensa del Movimiento –l'únic d'Espanya que no tenia dèficit–, van editar un quadern, *Orria* [= *El Full*], que van voler convertir, sense cap èxit, en un diari en euskera. La fórmula l'emprarien després altres periòdics (*Diario Vasco* de Sant Sebastià, *Navarra Hoy*) amb la mateixa fortuna.

A 1982, un periodista de *Deia*, Mikel Atxaga, va proposar editar un diari en llengua basca de 28 pàgines reunint els esforços dispersos que es feien en els diversos quaderns de *Deia*, *Egin*, *La Voz de Euskadi* i *Diario Vasco*. Tot i que la Diputació Foral de Guipúzcoa va prometre donar 105 milions de pessetes al projecte, aquest es va veure amb escepticisme i finalment no va sortir res.

A 1983, les empreses Orain i Iparragirre, editores d'*Egin* i de *Deia*, cadascuna, van presentar dos projectes. El primer plantejava convertir el suplement en euskera *Egunon* en un diari, després de fer una enquesta entre els seus lectors van veure que tindrien 7.000 llegidors, més o menys. La Diputació guipuscoana va prometre 3.750.000 pessetes de subvenció, però el Govern basc no va fer cap cas a la proposta. La d'Iparragirre, que assegurava poder vendre 10.000 exemplars d'un diari de 24 pàgines escrit íntegrament en llengua basca, fou també rebutjada.

2.2. L'interveñció del Govern basc

2.2.1. Subvencions a setmanaris amb aparença de diaris

Aquestes iniciatives, però, no es van fer per res. L'executiu autònom aleshores presidit pel nacionalista José Antonio Ardanza va decidir preparar el camí a l'edició d'un o varis diaris en euskera mitjançant la subvenció a empreses privades. Veritablement, aquestes, como després es va veure, no haguessin estat possibles sense l'aportació econòmica pública, així que, més que de subvenció, hauriem de parlar de contribució indispensable pel seu finançament. Es va llençar una convocatòria pública adreçada a aquelles empreses que volguessin publicar un setmanari, amb aparença de diari, matinal, d'informació general, com a mínim de 32 pàgines i que es distribuís a tot el País Basc. Haurien de contractar, almenys, sis periodistes en plantilla, llicenciats en Periodisme o amb cinc anys d'experiència en un altre mitjà de comunicació. La convocatòria, és clar, s'adreçava a empreses ja establertes. S'en van presentar tres: Orain, Iparragirre i Zeruko Argia, empresa editora d'Argia. Es va concedir a les dues primeres la subvenció prevista, però no a la tercera, que des de llavors manifestaria el seu disgust i que més tard jugaria un paper crucial en el sorgiment d' *Euskaldunon Egunkaria*.

El setmanari que va editar Orain es va anomenar *Hemen* [= *Aquí*]. El va dirigir Joxean Agirre, redactor en cap de Cultura d' *Egin*, i va comptar amb el següents redactors en plantilla: Jabotxa Fernández, Eguzki Arrizabalaga, Andrés Gostin, Xabier García Argüello, Joseba Álvarez Forcada i Sergio Basurko. Sortia els divendres, el primer número va aparèixer el 26 de setembre de 1986 i l'últim el 28 de setembre de 1990. A 1989 tenia un tiratge de 3.500 exemplars.

Per l'altre banda, Iparragirre va sortir al carrer, els dijous, el setmanari *Eguna* [= *El Dia*], que reprenia la cap-

çalera i la numeració d'aquell primer diari aparegut durant la Guerra Civil. El subtítol deia, precisament, *Katea ez da eten* [= *La cadena no s'ha trencat*]. Es va llençar el 5 d'octubre de 1986, sota la direcció de Luis Alberto Aranberri *Amatiño*. Els periodistes que componien la seva plantilla provenien, majoritàriament, de *Deia*: Nerea Azurmendi, Txemi Galarraga, Imanol Unzurrunzaga i el fill de Agustín Zubikarai, Antton. Venia, segons xifres de 1989, mil exemplars menys que *Hemen*, 2.500, i la seva vida es va allargar fins el 27 de setembre de 1990.

Els dos diaris que el llavors Grupo Correo, avui Vocento, editaven a la Comunitat Autònoma Basca van reaccionar igualment, tractant de prendre posicions al mercat. *El Correo* de Bilbao, el més vendut i llegit, va començar a editar el dijous el suplement *Asterokoa* [= *El Setmanal*], fonamentalment adreçat al públic escolar –el que, amb el pas del temps, hauria d'incorporar-se al de lectors de periòdics–, malgrat que amb continguts també pels adults, per exemple la columna "Iritziak iritzi" [= "L'opinió és l'opinió"] que escrivia el qui més tard seria rector de l'Universitat del País Basc, Pello Salaburu¹⁰, mentre que *El Diario Vasco*, hegemònic a Guipúzcoa, va encarregar a Félix Ibargutxi el quadern en euskera *Zabalik* [= *Obert*], que apareixia els divendres.

2.2.2. L'inform del Govern basc

¹⁰ Salaburu va publicar almenys dos textos sobre la possibilitat de creació d'un diari en basc: "Egunkari bat euskaraz?" [= "¿Un diari en euskera?"], el 20 d'octubre de 1988, i "Euskal egunkariaren inguruan" ["Al voltant del diari en euskera"], el 24 de novembre de 1988. El suplement va ser succesivament dirigit per Antton Azkargorta, aleshores professor de l'Universitat del País Basc, i uns anys més tard autor de desordres públics al mateix centre, que el van portar a 1999 davant els tribunals de justícia; Juan Carlos Pérez, igualment ensenyant de l'Universitat pública basca; i la periodista Esther Udondo.

Després d'aquests quatre anys experimentals, i quan es va aturar la subvenció del govern que les permetia sobreviure, cap de les dues empreses es va plantejar convertir els setmanaris en diaris. Entre les dues no van arribar mai a vendre més de 7.000 exemplars, 3.000 menys dels que preveia el Govern basc. La estratègia d'aquest –a instàncies d'una proposta de tots els grups polítics del Parlament basc– va ser encarregar a 1988 un estudi a l'empresa CIES. Les línies generals d'aquest estudi asseguraven que hi havia una audiència de lectors més gran de quinze anys capaç de llegir amb fluïdesa en euskera –hem de recordar que l'introducció efectiva de la llengua basca a l'ensenyament només es va produir després d'aprovar-se l'Estatut de Gernika–, que ascendia a 1984 a 324.000 persones. D'elles, 200.000 confessaven llegir un periòdic al dia, això suposava aproximadament el 10% de la població basca total. Entre aquests 200.000 bascoparlants, el nombre dels qui afirmaven estar disposats a llegir un diari sencer escrit en llengua basca es reduïa a uns 88.000, però no tots el comprarien. El número total de compradors es reduïa així a entre 21.000 i 26.000 persones, malgrat que era impossible fer un diari que pogués complaure tots els gustos i ideologies¹¹, però també es pensava que no hi havia un nombre suficient de compradors per a mantenir més d'una iniciativa.

Aquest va ser el *quid* de la qüestió. El departament de Cultura del Govern basc es va resistir a fer públiques les dades de l'informe, argumentant que abans havia que donar-el a conèixer al Parlament de Vitòria, però Iñaki Uria, periodista de la revista *Argia* –agregada per la negativa de l'executiu autònom a concedir-li la mateixa subvenció que havien donat a Orain i a Iparragirre–, va aconseguir una còpia i va donar

¹¹ L'estudi de CIES deia que d'entre els que trobaven a faltar un diari en euskera la majoria llegia *El Diario Vasco* (un 27,1%). El percentatge de lectors d'*Egin* disposat a comprar un diari en euskera era de 17,4%, i el de lectors de *Deia* un 16,2%.

a conèixer els resultats el octubre de 1989. Va ressaltar algunes dades de l'informe: la majoria dels potencials lectors d'un diari en euskera eran menors de 35 anys (uns 67.000) i, d'ells, 36.000 es deien favorables a l'esquerra radical. Fins i tot la meitat dels lectors d'*Eguna* (49,4%), setmanari pròxim al PNB, es declaraven votants d'Herri Batasuna. El perfil del lector d'un hipotètic diari en euskera, s'afirmava a un reportatge d'*Argia* publicat el 15 d'octubre de 1989, era jove, guipuscoà i proper a l'esquerra *abertzale*.

L'informe plantejava, finalment, tres escenaris possibles. El primer, la publicació d'un sol periòdic en llengua basca: bé fós un diari, nacionalista d'esquerres, que podria vendre uns 13.000-16.000 exemplars; bé un diari de centre, que vendria uns 14.000-17.000 exemplars; o bé un diari de centre-dreta, que vendria 10.000-12.000 exemplars. Un segon escenari contemplava la convivència de dos diaris en euskera, on un d'ells hauria de lluitar per crear lectors. El tercer escenari, més improbable, contemplava la possibilitat de que s'editessin tres diaris en euskera, però només tindria assegurada, potser, la seva supervivència un d'ells, el proper a l'esquerra *abertzale*, que era el que tindria una massa més gran de lectors-compradors, entre 6.000 i 8.000.

2.3. Dos projectes contraposats: *Egunkaria Sortzen* i el projecte del Govern basc

Gairebé immediatament, un grup de 60 persones, entre elles varis responsables de la revista *Argia*, va posar en marxa l'empresa *Egunkaria Sortzen S. L.* [=Creant el diari, S. L.]. Al capdavant de l'iniciativa Juan María Torrealdaí Nabea, president i director de *Jakin*, revista de pensament que primer va pertànyer als franciscans i a la dècada de 1980 es va fer laica; José Miguel Zumalabe Goenaga, d'*Argia*; i José María Auzmendi, jesuïta i periodista de

Radio Popular de Sant Sebastià, emissor propietat de l'ordre religiosa esmentada. Van prendre part activament també moltes altres persones, però cal destacar, per exemple, a qui avui és catedràtic de periodisme de l'universitat pública basca, Iñaki Zabaleta Urkiola, i el aleshores professor associat de la Universitat del País Basc, Jesús María Zalakain. Aquesta empresa mercantil va començar la seva activitat a 1990, encara que es va fundar a finals de 1989. Cal recalcar que no es tractava d'una empresa establerta que havia vist l'oportunitat d'un nou mercat, sinó d'una iniciativa que des del principi es va calificar com a "popular". Jesús María Zalakain deixava molt clara la postura de l'esquerra *abertzale* (a la que pertany), en el títol de la seva tesi doctoral, on tractava de justificar l'oportunitat de l'afany: *Euskal prentsa herri prentsa da [=La premsa en basc és una premsa popular]*¹². A més a més,

¹² Zalakain preparava una tesi doctoral sobre la premsa en euskera que finalment va defensar l'estiu de 1992, i que més tard va publicar la editorial Txalaparta –acusada pel jutge Del Olmo de pertànyer igualment al teixit empresarial sortit al voltant d'ETA– sota el títol *Joxemiren uzta [=La collita de Joxemi (Zumalabe)]*. Zalakain, junt amb altres ensenyants, es va negar a signar la renovació del seu contracte amb l'Universitat del País Basc, al·legant el seu rebuig a convertir-se en funcionari espanyol. Va protagonitzar alguns incidents al centre d'ensenyament superior esmentat, i es va veure obligat a respondre davant dels tribunals superiors de justícia acusat, entre d'altres càrrecs, de desordres públics. A setembre de 1999, el rector de l'Universitat del País Basc, Pello Salaburu, amb les seves vicerrectores Maitena Etxebarria i Miren Azkarate, van decidir, a l'últim moment i sota la pressió o els suggeriments d'Eli Galdos i Luis María Bandrés, en nom del PNB (al·legaven "motius humanitaris" pels que durant més de deu anys han estat darrere una pancarta reivindicativa a les portes de la Facultat de Ciències Socials i de la Comunicació de la UPV-EHU, i han, entre d'altres coses, amenaçat, agredit o perseguit a professors i d'altres membres de la comunitat universitària), retirar totes les acusacions. Bandrés fou nomenat, en la següent legislatura, diputat responsable de Cultura a la Diputació Foral de Guipúzcoa. Miren Azkarate, membre de l'Acadèmia de la Llengua Basca, després d'esgotar la seva legislatura a l'Universitat del País Basc, va ser nomenada assessora llingüística d'EiTB, en primer lloc, i

des de l'inici tothom sabia que aquella iniciativa popular ocuparia l'únic espai possible per a un diari en euskera. Encara que, els passos fets fins aleshores, donaven l'impressió de que l'iniciativa vindria d'una empresa comunicativa ja establerta.

Com a resposta, i malgrat que el viceconseller Iñaki Zarragoa (més tard director d'EiTB) va afirmar en un primer moment que l'executiu pensava que un diari en euskera hauria de ser una empresa privada, el departament de Cultura del Govern basc, presidit llavors pel nacionalista Joseba Arregi (que un cop trencada la treva d'ETA i el pacte de Lizarra-Estella es va enfrontar al seu partit, el PNB, fins el punt de tenir que anar escortat, avui en dia és professor de l'Universitat del País Basc), va ordenar la creació d'un grup de treball, presidit pel que abans fou periodista i més tard diputat foral de Guipúzcoa, avui diputat al Congrés espanyol pel PNB, José Ramón Beloki, per a estudiar la possibilitat d'impulsar un diari des de l'executiu autònom basc. El grup esmentat, sota la supervisió directa del director de promoció de l'euskera del departament de Cultura del Govern basc, Josu Legarreta, es va presentar públicament el 4 d'abril de 1990. Es va convidar a formar part del grup a periodistes dels mitjans més significatius que treballaven en euskera: Antton Aranburu, de l'oficial Euskadi Irratia; Jon Basterra, d'*Egin*¹³; Elixabete Garmendia, d'ETB; Félix Ibargutxi, d'*El Diario Vasco*; Ignacio Irizar, d'*El Correo*; Imanol Unzurrunzaga, d'EiTB i abans d'*Eguna*; Pello Zubiria, director

després consellera de Cultura del Govern basc, càrrec des d'on va viure el tancament d'*Egunkaria* i va ser l'encarregada de traslladar a l'opinió pública la postura de l'executiu. A 2004, després del nomenament de qui fins aleshores havia estat portaveu del Govern basc, Josu Jon Imaz, com a president del PNB, Azkarate va ocupar també aquesta responsabilitat.

¹³ Un any després va ser contractat com cap del gabinet de comunicació de la Diputació Foral de Guipúzcoa, sota les ordres del mateix José Ramón Beloki, que, per la seva banda, va començar a treballar, com càrrec de confiança, al gabinet del diputat general Eli Galdos, del PNB.

d'Argia; i el mateix José Ramón Beloki, que venia de *Deia* (abans havia estat treballant a Radio Popular de Sant Sebastià i el 27 de març de 1976 havia coordinat l'especial *24 ordu euskaraz* [=24 hores en euskera]). Les dues iniciatives només contemplaven un escenari, un mercat on es publicués un únic diari en basc¹⁴. Per això, és clar, ambdues van iniciar una competència oberta. El grup es va reunir cada quinze dies durant tres mesos, amb molts desacords. Félix Ibargutxi va exposar la seva disconformitat, i no va prendre part a les darreres reunions, tot i que finalment va acceptar signar l'informe. El 4 de juliol de 1990, Pello Zubiria – que també estava a *Egunkaria Sortzen*, i de fet va ser el primer director d'*Egunkaria*– va adreçar una carta a José Ramón Beloki en la que presentava la dimissió. Zubiria acusava a Beloki i al conseller Joseba Arregi de no haver respectat les regles de joc, i, sobre tot, de no pretendre en cap moment la confluència amb l'iniciativa que desembocaria en el naixement d'*Euskaldunon Egunkaria*. Ara bé, reconeixia, “en el futur qualsevol diari haurà de negociar amb els poders públics del País Basc”. Des de l'inici, la subvenció pública es veia com una eina fonamental per la supervivència del diari en euskera.

Poc després, el 12 de juliol de 1990, el propi conseller i José Ramón Beloki van presentar el projecte oficial i un número 0, que provisionalment exhibia la capçalera *Egunero* [=Cada dia]. Amb els dos informes sobre l'audiència potencial encarregats a Manu Castilla, d'EiTB, i Mikel Zalbide, d'HABE (organisme dependent del Govern basc dedicat a l'alfabetització i ensenyament de l'euskera a adults), creien en una audiència màxima d'uns 35.000 a 40.000 lectors, i un nombre d'exemplars –a la venda o mitjançant subvenció pública, sobre tot aprofitant-se de la xarxa educativa basca; “diari de família”, van arribar a definir-el– d'uns 8.000 a 15.000. La seu central es troba-

ria a Sant Sebastià, amb delegacions a Bilbao i Vitòria, i també a Pamplona i Baiona, així com corresponsals a Madrid i Brussel·les. Haurien de disposar d'una rotativa pròpia i d'imprimir el periòdic, compost per varis quaderns incidint especialment en la importància de l'informació local, en color, 36-48 pàgines en total. No es publicaria els dilluns, probablement tampoc no podria sortir els diumenges ni durant les vacances d'agost. La novetat principal –prèvia autorització preceptiva del Parlament basc, és de suposar– per aquest diari en basc era fer-el dependre d'EiTB, i això plantejava una reforma jurídica de l'ens perquè fós possible prendre sota el seu càrrec, en una actuació sense precedents a l'Estat espanyol després de la liquidació de la premsa del Moviment, un mitjà de comunicació escrit i deixar la porta oberta al futur per a crear o tutelar d'altres mitjans de comunicació en llengua basca. Concretament, volien crear, dins l'EiTB, una divisió anomenada *Euskararen Multimedia* [=El multimèdia de l'euskera].

Mentrestant, l'iniciativa d' *Egunkaria Sortzen* continuava endavant. Van organitzar una campanya popular per a presentar el seu projecte i recollir fons en tots els llocs del País Basc, venent accions d'entre 5.000 i 500.000 pessetes cadascuna. Aviat van aconseguir 160 milions de les antigues pessetes. Tota aportació semblava poca, ja que el Govern basc va negar des del principi qualsevol possibilitat de subvenció a *Egunkaria Sortzen*. Els documents decomissats a la direcció d'ETA per les forces de seguretat de l'Estat, donats a conèixer en els actes resolutoris de l'Audiència Nacional emesos arran del tancament d'*Egunkaria* permeten reconstruir alguns detalls d'aquell temps. Per exemple, que la direcció del grup terrotista, aleshores encapçalada pel col·lectiu *Artapalo* (detingut a França a 1992), veia amb bons ulls “la transcendència i ràpida culminació del projecte de periòdic *Egunkaria Sortzen*”, segons un document amb data de juny de 1990 i atribuït a José Luis Álvarez

¹⁴ BELOKI, J. R., et al. *Euskarazko egunkaria*. Informe del 12 de juliol de 1990.

Santacristina, responsable de l'aparell polític d'ETA a aquells anys. L'objectiu: "Enfortir política i ideològicament la nostra base militant i el nostre entorn social [...] establir llaços de contacte polític i social amb tots aquells sectors socials, bases de partits incloses, amb un mínim de sensibilitat cap a determinades reivindicacions del MLNB", entre les quals es trobava l'euskera¹⁵.

A juny de 1990, *Egunkaria Sortzen S.L.* va prendre part a la constitució d'*Egunkaria S.A.*, que es va inscriure al Registre Mercantil el 26 de setembre d'aquell any, amb un capital social inicial de 10 milions de pessetes, el qual es va ampliar durant la primera junta general d'accionistes fins arribar a 100 milions de pessetes, repartits fonamentalment entre 180 accions de 500.000 pessetes cadascuna. A octubre, es van contractar els primers periodistes que haurien de treballar al projecte, i es van realitzar quatre números 0. Les relacions amb *Argia* eren evidents: el conseller delegat d'*Egunkaria S.A.*, José Miguel Zumalabe, era al mateix temps el president de *Zeruko Argia, S.A.L.*; Iñaki Urija era redactor –ell havia donat a conèixer la filtració de l'informe de CIES per al Govern basc sobre la possibilitat de crear un periòdic en euskera– i també era membre del consell d'administració d'*Argia*.

Des de llavors, segons la documentació intervenguda a diferents membres d'ETA i donada a conèixer per els actes resolutoris del jutge d'instrucció Juan del Olmo, l'organització armada va mostrar un notable interès per la marxa dels esdeveniments. A l'activista José Domingo Aizpurua Aizpuru li van intervenir varis documents, dos d'ells referits específicament a *Euskaldunon Egunkaria*. El primer d'ells té la data de 26 d'octubre de 1990, i tracta del "problema de la direcció" del futur periòdic. Segons aquest document, la direcció es va oferir, en primer lloc, a Juan María Torrealdai, que havia estat anomenat

president del consell d'administració i president del consell editorial d'*Egunkaria S.A.*, i després als professor de l'Universitat del País Basc Iñaki Zabaleta Urkiola i Jesús María Zalakain –qui a 1998 fou detingut, i més tard posat en llibertat sota fiança, pel cas *Egin*–. Tots dos van rebutjar la proposta. Aizpurua assegura també que es va pensar en Joserra García, periodista d'ETB –presentava un programa sobre *bertsolaris* (poeta oral en euskera que improvisa els versos a les seves actuacions)–, però no ho veia gaire clar degut a la seva proximitat a Euskadiko Ezkerra, "encara que estava molt descontent" i advertint del risc de "es desmarqui en poc temps"¹⁶. Finalment, el director d'*Euskaldunon Egunkaria* va ser Pello Zubiria, qui abans ho havia estat d'*Argia*. Un dels tres subdirectors –els altres dos eren Nerea Azurmendi i Lucien Etxezaharreta– era Iñaki Urija. A Carmen Guisasola, membre del comitè executiu d'ETA, li van intervenir, anys després, un document del 12 de novembre de 1990, en el qual es parla del projecte com "una gran aposta política". El primer número d'*Euskaldunon Egunkaria* va sortir a la venda als quioscs el 6 de desembre de 1990.

Per la seva banda, el departament de Cultura del Govern basc va fer alguns passos més per a poder presentar un projecte factible al Parlament basc. A 1991 va encarregar a l'empresa Irigoien & Pérez de Calleja Consultores un estudi que finalment li fou lliurat a abril d'aquell mateix any¹⁷. Segons aquell informe, un segon diari en basc costaria 900 milions de pessetes a l'any. Seria un tabloide, de 48 pàgines (64 pàgines els dissabtes), en color, familiar i compostat per textos breus. Pel que feia a la distribució, hi havia dues possibilitats: competir al mercat, on hi havia ja un diari en euskera, i no pensar en vendre més de 4.000 exemplars; o bé, ja que la subvenció era imprescindible, distru-

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ IRIGOYEN, Javier; PÉREZ DE CALLEJA, Antxon: *Estudio económico-financiero para la publicación de un diario en euskera*. 1991.

¹⁵ Acte resolutori de l'Audiència Nacional de 25 de febrer de 2003.

buir-ne gratuïtament 35.000. Qualsevol de les dues opcions suposava la mort de l'altre projecte, ja que el Govern li negava tota ajuda econòmica. Aquest segon projecte governamental tampoc es va concretar.

3. LA POLÍTICA DE SUBVENCIONS

Les acusacions d'orbitar al voltant del món del MLNB es van fer tant des del Govern basc com des dels portaveus d'el PNB. Elaleshores conseller d'Interior del Govern basc, Juan María Atutxa – anys després president del Parlament de Vitòria– va dir davant el legislatiu basc, quan va comparèixer per a informar sobre la detenció de dos presumptes membres d'ETA acusats de prendre part de la xarxa d'extorsió als empresaris, a 1992, que:

Aquesta intervenció ataca, doncs, el terror als seus orígens, a les seves fonts de finançament, i mostra amb total claretat el caràcter mafiosos d'ETA i les significatives coincidències entre aquesta xarxa i entitats tan importants per al món d'Herri Batasuna com la seva pròpia Mesa Nacional, el diari *Egin*, *Egunkaria* i el sindicat LAB¹⁸.

Atutxa recomenava, mitjançant carta i en aquells mateixos dies, als seus col·legues els altres consellers del Govern basc que no donessin diners dels seus departaments per a inserir publicitat institucional a *Egin*. Altres documents intervinguts a ETA relacionaven presumptament aquesta amb el diari en llengua basca. En un informe intervingut a la cúpula d'ETA (el col·lectiu *Artapalo*) i amb data de 1 de març de 1992, que sembla ser l'acta d'una reunió dels responsables dels projectes Udalaxe –els que es referien a empreses

legals–, es parla del “finançament en general dels projectes”, així com de “contactar amb persones d'empreses, amb pes específic als consells, per a aportacions de capital procedent de persones properes al MLNB”, entre les que s'esmenten *Egin*, *Argia* i *Egunkaria*¹⁹.

En contra de totes les previsions, *Euskaldunon Egunkaria*, sense cap competència als quioscs, es va fer fort en un mercat, com és el de l'euskera, força marginal d'altra banda. El nombre de compradors es va estabilitzar al voltant dels 7.000-10.000, van publicar un llibre d'estil –que, tenint en compte la necessitat de seguir demanant subvencions, va renunciar a fer públic el seu ideari a través d'editorials– i van assolir els seus objectius. Com no disposava de maquinària pròpia, s'imprimia a les instal·lacions d'Orain, empresa editora d'*Egin*, fins al tancament d'aquest. No es va publicar mai els dilluns, el sous eren minsos i la plantilla curta. Durant la primera etapa –sota la direcció de Zubiria– l'alineament amb les tesis de l'esquerra *abertzale* va ser la més evident de tota la vida del diari.

Pello Zubiria va deixar la direcció d'*Egunkaria* a finals de 1992. El va substituir, per poc temps, Iñaki Uria, que va ser el director fins el 13 de juliol de 1993, sense deixar mai el seu càrrec de conseller delegat. En un document intervingut a ETA, amb data de febrer de 1993 i atribuït a un tal *Garikoitz*, s'afirma que “pel que fa a l'euskera la situació avui es força difícil, tenen greus problemes per a pagar”, i s'informa a la direcció del grup terrorista de les dificultats per trobar un nou conseller delegat (“lògicament es prefereix a JMTorr [Juan María Torrealdai] però ell no dona cap possibilitat d'acceptar”) i a la necessitat de cercar també un nou director, càrrec per al que es va pensar en el periodista Imanol Murua i en Xabier Oleaga, que va ser director d'*Egin* entre 1990 i 1992. “Segons el

¹⁸ Comparecència, a petició pròpia, del Conseller d'Interior per a informar de l'operació policial desenvolupada per l'Ertzaintza el dia 30 de gener de 1992. Número de document 04\06\01\03\0018

¹⁹ Acte resolutori de l'Audiència Nacional de 25 de febrer de 2003.

procediment seguit al Jutjat Central d'Instrucció nº 5 de l'Audiència Nacional (sumari 18/98)", indica l'acte del jutge Juan del Olmo mitjançant el qual s'ordena el tancament cautelar d'*Egunkaria* a 2003, "s'identifica la persona que utilitza el nom de Garikoitz, per al manteniment de comunicacions encriptades amb els responsables d'ETA, com Francisco Javier Alegria Loinaz [...] portaveu de la coordinadora KAS en aquell moment". Xabier Alegria va ser detingut i es va decretar per a ell empresonament incondicional a febrer de 2003. Era aleshores membre del consell d'administració del diari.

Un altre informe intervingut a ETA, amb data de 18 de març de 1993, insisteix en les dificultats econòmiques ("per a afrontar això cal tenir diners, per a reforçar el projecte") i planteja acudir "a Amèrica per a trobar diners"²⁰. La Diputació Foral de Guipúzcoa va donar a 1993 una subvenció a *Egunkaria*. Just aleshores, a finals de 1992 i durant tot 1993, algunes veus es van alçar al Parlament basc demanant que el Govern autònom participés accionarialment a *Egunkaria* o, al menys, es donés una subvenció a l'únic diari en euskera, ja que el projecte propi havia estat desestimad²¹. A petició de l'escriptor i parlamentari de HB Joxe Agustín Arrieta, Juan María Torrealda va comparèixer davant de la comissió de control parlamentari d'EiTB per a informar "sobre l'euskera i els mitjans de comunicació al segle XX"²². A octubre de 1993, parlamentaris d'Eusko Alkartasuna i d'Euskal Ezkerra (partit creat per antics membres d'Euskadiko Ezkerra que no van voler participar en la convergència cap el Partit Socialista d'Euskadi) van presentar formalment una proposició no de llei, que finalment es va convertir en un text transaccional pactat amb el PNB, el PSE i el grup mixte que resolía

el problema de les subvencions a *Egunkaria* i donava per oficialment cancel·lat el projecte institucional. Xabier Markiegi, del grup mixte (en aquell moment membre d'Euskadiko Ezkerra, anys més tard escollit com *Ararteko* o de síndic de greuges basc), es va referir llavors a la que ell considerava la qüestió de fons: "El reconeixement de les dues llibertats: la llibertat de l'empresa i la llibertat del Govern". La llibertat d'empresa, deia,

Vol dir que tothom pot muntar un periòdic, sempre [...] que ho fassi dins la legalitat; i pot escollir ser un periòdic, diriem, absolutament obert, si recull totes les sensibilitats i tots [...] els plantejaments ideològics al voltant d l'euskera, o ser un periòdic [...] parcial, com tots el periòdics de premsa escrita que existeixen editats per empreses privades²³.

Leopoldo Barreda, representant del Partit Popular a la cambra de Vitòria, va posar també damunt la taula qüestions relacionades amb el conflicte de drets, "el que anomeno pèrdua de llibertat dins el que diem llibertat d'expressió i llibertat de creació d'empresa". Per a Barreda, el fet de que representants del departament de Cultura del Govern basc, ocupat pel PNB, haguessin parlat amb representants d'Herri Batasuna, era inacceptable.

Quan va intervenir davant la comissió d'Educació i Cultura del Parlament basc, el aleshores diputat d'Euskal Ezkerra Xabier Gurrutxaga va indicar la total necessitat de que fessin canvis en la línia editorial d'*Euskaldunon Egunkaria* si volia rebre una subvenció:

Creo interpretar la voluntad de los grupos firmantes que no se da en ese supuesto de que se dé una ayuda, una subvención, por el

²⁰ Ibidem.

²¹ Sessió de la Comissió de Economia, Finances i Pressupost del Parlament basc, número d'expediente 04\06\02\03\0026.

²² Número d'expediente 04\06\10\03\0009.

²³ Debat i resolució, en el seu cas, de la Proposició no de Llei, formulada per lels Grups Parlamentaris Eusko Alkartasuna i Euskal Ezkerra, amb relació a *Euskaldunon Egunkaria*. Comissió d'Educació i Cultura, 8 d'octubre de 1993, número de documento 04\06\05\03\0019.

mero hecho de que exista un periódico, sino porque el Gobierno entiende que en el contexto de un acuerdo "Egunkaria" cumple una función social, en este caso, la función social de prestar y garantizar el derecho de los ciudadanos a recibir información en euskera y la función social de contribuir a la normalización del uso del euskera en ese ámbito. Es porque existe esa función social como se daría el apoyo financiero²⁴.

"El diàleg com a via per a arribar a un accord", deia en la seva intervenció Xabier Gurrutxaga²⁵. Aquest diàleg va començar, a l'estiu de 1993, de la mà d'alguns representants del PSE guipuscoà, sector tradicionalment més basquista i que comptava amb membres bascoparlants, com Maite Pagazaurtundua. ETA, tan interesada aleshores per les evolucions d'*Egunkaria* com a defensor de l'euskera, va assassinar a 2000, amb una bomba a la zona universitària de Vitòria, a qui fou el seu cap, l'ex conseller d'Educació del Govern basc, Fernando Buesa, i a febrer de 2003 al seu germà Joseba Pagazaurtundua, cap de la Policia Municipal del poble guipuscoà d'Andoain. Poc després de parlar amb Maite Pagazaurtundua, els representants d'*Egunkaria* van entrevistar-se també amb membres no determinats del PNB²⁶. Luis María Andrés, representant d'aquest partit, es va resistir bastant, dient que el naixement d'*Egunkaria* no havia estat ni "normal"

ni "còmode" per al Govern basc. Des d'aquell moment, més o menys, el diari en llengua basca va rebre subvencions, en concepte d'ajuda a l'edició en euskera, i també li van aixecar el veto de rebre publicitat institucional que fins aleshores havia sofert. Finalment, Martxelo Otamendi va ser el nou director del diari, fins al seu tancament, i fins i tot més tard va ser el primer director del seu successor *Berrria*. Des de 1995, el seu subdirector va ser Xabier Oleaga.

Malgrat les advertències llençades a 1993 per algun dels diputats del Parlament basc²⁷, el muntant de les subvencions donades a *Egunkaria* va augmentar cada any. El tancament del periòdic va provocar les promeses d'ajuda econòmica per part de la consellera de Cultura del Govern basc, Miren Azkarate, que finalment es van materialitzar, a 2004, amb la concessió de 1.029.000 euros a l'edició impresa de *Berrria* i de 25.200 euros més per a la seva edició digital (www.berria.info), d'un total de 3,7 milions d'euros destinats pel executiu autònom basc a consolidar la llengua basca als mitjans de comunicació, un augment de 350.000 euros (més o menys el 10% més) respecte a l'exercici previ.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Les paraules de Maite Pagazaurtundua, representant dels socialistes bascos, a l'esmentada comissió i com a resposta a les paraules del representant de HB, Joxe Agustín Arrieta, són molt representatives: "Ell parla d'una llengua nacional, nosaltres parlem de llengües oficials; ell parla d'un periòdic nacional, nosaltres parlem d'un periòdic obert als lectors bascoparlants. No és el mateix".

²⁶ Debat i resolució, en el seu cas, de la Proposició no de Llei, formulada pels Grups Parlamentaris Eusko Alkartasuna i Euskal Ezkerra, amb relació a *Euskaldunon Egunkaria*. Comissió d'Educació i Cultura, 8 d'octubre de 1993, número de document 04\06\05\03\0019.

²⁷ Aquestes paraules són de Xabier Markiegi: "Crec que també una empresa privada, dins de la seva llibertat d'empresa, ha d'acollir-se a les lleis del mercat. Llavors, pot escollir, l'opció de ser un periòdic molt tancat i representar només a una part molt petita de la pluralitat del món de l'euskera, i acceptar el risc de que el seu diari no es vengui, o es vengui molt poc. I, llavors, si ha prè a aquesta opció, crec que tampoc pot demanar res als poders públics per a que el subvencionin d'una manera arbitrària i indiscriminada". Debat i resolució, en el seu cas, de la Proposició no de Llei, formulada pels Grups Parlamentaris Eusko Alkartasuna i Euskal Ezkerra, amb relació a *Euskaldunon Egunkaria*. Comissió d'Educació i Cultura, 8 d'octubre de 1993, número de document 04\06\05\03\0019.

4. EL TANCAMENT: D'EGUNKARIA A BERRIA, PASSANT PER EGUNERO

L'història d' *Euskaldunon Egunkaria*, com tal capçalera, va acabar el 20 de febrer de 2003, quan mitjançant acte resolutori (el segon; el primer, del dia 19 de febrer de 2003, autoritzava a la Guardia Civil al registre de les instal·lacions del diari), com hem dit, el jutje instructor de l'Audiència Nacional va decretar el tancament de l'empresa i la detenció del seu director, Martxelo Otamendi, i dels membres del seu consell d'administració Txema Auzmendi, Joan Mari Torrealdai, Xabier Alegria, Iñaki Uribe, Luis Goya, Inmaculada Gomila (primera gerent del diari), Fermin Lazkano, així com del primer director del diari, Pello Zubiria, que havia tornat a *Argia*, i el que havia estat subdirector d' *Egunkaria* des de 1995 endavant, i en aquell moment era director de comunicació de Federació d'Ikastolak [escoles en llengua basca], Xabier Oleaga. Tots, menys dos, Alegria i Uribe, van ser lliurats sota fiança dies després. Alguns, com el propi director de la publicació, Martxelo Otamendi, van denunciar haver sofert tortures. La denúncia va ser arxivada a 2004 per manca d'indis probatoris. El cas encara no s'ha tancat. A octubre de 2003, el propi jutje Del Olmo va ordenar la detenció de diverses persones relacionades pressumptament amb el finançament il·legal d' *Egunkaria*²⁸, la majoria lligats a l'empresa Buruntzape, S.L. Foren acusats de haver rebut nou milions d'euros en subvencions i de haver amagat els beneficis per a percebre aquestes ajudes públiques, i fins i tot d'haver declarat vendes de 220.000 exemplars anuals

quan, en realitat, no arribaven als 90.000²⁹.

El món de la cultura basca, i les institucions controlades pels nacionalistes, van protestar molt enfurismades. El Parlament basc, presidit per Juan Maria Atutxa, va exigir, amb els vots del PNB, EA, IU-Eb i Sozialista Abertzaleak, la reobertura immediata del diari. L'imatge dels diputats nacionalistes al plé de la cambra de Vitòria llegint³⁰ *Egunero*, el substitut temporal d' *Egunkaria*, va ser el tema del dia a tots els mitjans de comunicació d'Espanya. El text aprovat deia que es tractava d'una mesura amb clara "intenció política" i, en nom de la llibertat d'expressió i d'informació, acusava al Govern espanyol de relacionar sistemàticament el món de l'euskera i la violència. *Egunkaria* va rebre adhesions d'altres llocs de la Península, per exemple de l'àrea lingüística catalana: la dels responsables dels diaris que utilitzen el català a les seves pàgines, o la del Col·legi de Periodistes de Catalunya. També van rebre, per exemple, la del premi Nobel de Literatura, José Saramago, qui, com tants altres, considerava que, en tot cas, la decisió de tancar el periòdic hauria de venir d'una decisió ferma dels tribunals, i no d'un jutje instructor.

De forma immediata, els treballadors van començar a editar, a la xarxa – l'edició digital d' *Egunkaria* va ser també tancada i la seva URL sospesa – i en paper, un diari provisional (com van fer els d' *Egin* creant la capçalera *Euskadi Información*), sota la capçalera *Egunero*, la d'un diari de poques pàgines que apareix a Tolosa (després no va recuperar-la i avui en dia s'anomena

²⁸ Es tractava de Mikel Arrizabalaga, Joxe Mari Sors (a qui es considerava el cervell de la trama), Xabier Legarra, Mikel Sorozabal, Mikel Azkune, Juan Mari Larrarte, Armando Hernández i Àngel Ramón Díez. Juan del Olmo, dies més tard, va ordenar també la detenció de l'avocat Eneko Etxeberria, representant legal d' *Egunkaria* S.L., qui aviat va ser posat en llibertat.

²⁹ *El Mundo*, 17 d'octubre de 2003.

³⁰ O més aviat passant les pàgines i donant un cop d'ull a les imatges, ja que molts d'ells, per exemple el propi portaveu del PNB al Parlament basc, José Antonio Rubalcaba, o qui va fer totes les rodes de premsa –exclusivament en castellà– sobre el tema, Emilio Olabarria, que abans havia estat vocal del Consell General del Poder Judicial, desconeixen totalment la llengua basca, fet que sens dubte va passar desapercebut en altres llocs.

Hitza [= *La paraula*]). El nombre de compradors –hauriem de saber si també el de lectors– va augmentar notablement. Van començar també els treballs per a editar un nou diari, i en pocs mesos havien aconseguit prou capital –gràcies als diners que el Govern basc havia promès per a subvencionar el nou diari; la portaveu Miren Azkarate va qualificar el tancament de “mesura d’excepció”– per a editar *Berria*. La primera subvenció que ha rebut es la més gran de l’història d’aquest periòdic i del seu antecessor, i cal suposar que sense això difícilment podria mantenir-se.

5. CONFLICTE DE DRETS

El jutge Juan del Olmo, per la seva banda, té igualment en compte l’existència de la llibertat d’expressió, dret constitucionalment reconegut a tots els espanyols, així com el dret a utilitzar la llengua pròpia, reconegut a l’article 3 de la Constitució, i com el tancament d’un diari pot donar peu a considerar que aquests drets podrien ser vulnerats. En una dels primers actes sobre el cas, el del 25 de febrer de 2003, el jutge Del Olmo manté que ETA no és només una organització que utilitza mètodes violents, sinó que també es val d’activitats en principi legals:

S’ha adaptat a la realitat social, jurídica i política espanyola, aprofitant-se del marc democràtic [...] en base a una Constitució i un ordenament jurídic garantista i protector dels drets i llibertats fonamentals,

i per això va constituir un “front cultural i mediàtic” (utilitzen agents “mitjancers”) sense oblidar l’aspecte econòmic-financer. Segons Del Olmo, resta clar

que s’ha enfortit un dels objectius terroristes (la creació d’una estructura informativa en eusquera [sic] controlada per la organització terrorista ETA) per a facilitar

l’empara i difusió [...] de l’ideari terrorista.

N’hi ha qui, com l’assessor per matèries audiovisuals – consell que, es diu, va tenir molt en compte l’actual *lehendakari* quan va redactar el anomenat “plà Ibarretxe”–, l’economista Ramón Zallo, en un text publicat a *Gara*, successor d’*Egin*, considera que els arguments exposats als successius actes resolutius constitueixen “un cúmul de documents indiciaris i amb escàs, si no nul, valor probatori, decomissats en successives detencions de principis de la dècada dels 90. Serveixen per a saber el que ETA sabia, però no per a imputar delictes a tercers”³¹. Pel contrari, l’hipòtesi principal del jutge instructor de l’Audiència Nacional és que ETA prenia decisions sobre el periòdic “que només corresponen al Consell d’Administració [...] tot això transcendeix a l’actuació de persones concretes, que poden ser substituïdes o desplaçades a altres feines”.

En un altre acte resolutori posterior Del Olmo parlava de

una sèrie d’estratègies de movilització tendents a obtenir l’acceptació d’una determinada població o de forçar la passivitat de la mateixa població –o de part d’ella– (“població de referència”) cap als seus fins i projectes³².

Juan del Olmo no va ser el primer que va posar el dit a la ferida, la de l’identificació interessada d’ideologia nacionalista, sobre tot radical, i llengua. Encara que amb timidesa, també es va obrir de nou, arran del tancament d’*Egunkaria*, un debat sobre l’importància real i simbòlica de la llengua basca. Només dos exemples, ambdós agafats de la premsa d’aquells dies. El primer, les paraules de Kepa Auletia, de llengua materna basca i antic dirigent d’Euskadiko Ezkerra, partit al

³¹ ZALLO, Ramón: “La inconsistència de tres autos”. A: *Gara*, 3 de març de 2003.

³² Acte resolutori de 4 de novembre de 2003.

que va arribar després de la seva militància a ETA político-militar:

[Malgrat que] l'euskera és patrimoni de tots el bascos, damunt de la seva ideologia, [...] tal consideració és, en realitat, un desig, perquè resulta obligat reconèixer que molts bascos no la consideren així; al temps que altres s'obstinen en reduir la llengua a símbol particular, [amb] l'indiferència [...] que provoca un idioma incomprendible del qual es pot prescindir”³³.

El segon exemple vé també d'una persona autoritzada, el professor d'Universitat, traductor i membre del Consell Assessor de l'Euskara a la Diputació Foral d'Àlava, Koldo Biguri:

L'estratègia de defensa de l'euskera (del activisme més radical del basquisme lingüístic, lligat a la habitual liturgia lingüística del nacionalisme basc) amenaça amb convertir-lo en un idioma antipàtic per a la majoria monolingüe de la nostra societat³⁴.

Més de un va pensar, malgrat que fossin menys els que van atrevir-se a dir-ho en veu alta que, si el mercat hagués permès l'existència d'altres diaris en euskera, l'argument de que el tancament d'*Egunkaria* era, en realitat, un cop contra la cultura i la llengua basques en conjunt no hauria estat tan estés. I caldria comprovar que pasaria si la partida destinada a subvencions oficials hagués estat repartida entre varies empreses i el mercat només permetés sobreviure per si mateixes les empreses solvents en termes de rendibilitat econòmica. En aquest moment, només existeixen indicis³⁵ de que l'empresa

editora del *Diario Vasco* de Sant Sebastià, de lluny el diari més llegit a Guipúscoa i propietat del grup Vocento, estudia des de fa temps –hi ha mercat per això a una província on el 40% dels seus habitants confessa utilitzar l'euskera de forma habitual– llençar una edició en llengua basca, probablement no una còpia de la que avui existeix en castellà, sinó amb una capçalera, una estructura i una redacció pròpies, encara que podria comptar amb la traducció d'algunes seccions –internacional, per exemple– publicades al *Diario Vasco* i a altres periòdics de Vocento, que *Berria*, amb menys mitjans econòmics, només ho pot fer amb l'informació de les agències. Aquest hipotètic diari podria a més a més sortir dilluns i donar informació esportiva, tan popular i tan llegida sobre tot el primer dia de la setmana. Ens restaria saber si el tancament d'*Egunkaria* ha tingut alguna influència sobre la decisió de no publicar, per ara, un altre diari en euskera, i si la presència d'altres diaris en llengua basca li en treuria quota de mercat o si seria llegit o comprat per persones que ara no llegeixen, o no són clients de *Berria*. Lògicament, no podem excloure que una de les raons de no editar aquest diari en euskera sigui no sotmetre a més pressions a redaccions informatives ja molt tocades per l'amenaça d'ETA. Cal recordar com el grup terrorista va assassinar, el 24 de maig de 2001, al gerent del *Diario Vasco*, Santiago Oleaga.

Per ara, almenys, existeixen un parell de setmanaris d'empreses no nacionalistes que sobreviuen –també amb subvencions– al difícil mercat basc: *Zabalik* [=Obert] del grup Vocento, i *Aldaketa 16*, versió en euskera, amb un 50% d'informacions pròpies, de *Cambio 16*, (ideològicament prop del basquisme socialista –i bascoparlant–, representat pel sector guipuscoà del PSE i pels membres de la ex Euskadiko Ezkerra ara integrats al PSE-EE, grup al cap del

³³ AULESTIA, Kepa, “Euskalgintza”, a: *El Correo*, 2 d'abril de 2003, p. 28.

³⁴ BIGURI, Koldo, “El otro vasquismo”, a: *El Correo*, 4 de març de 2003, p. 30.

³⁵ Una resposta publicada pel propi mitjà en un fòrum de discussió sobre l'euskera a l'edició digital *diariovasco.com*, amb data de 22 de setembre de 2003, on confessaven que “gaur egun proiektu hau eta bere itxura edota aurkezpena

nola egin daitekeen aztertzen ari garela” [=“avui estem analitzant com es pot fer el disseny i la presentació d'aquest projecte”].

qual hi ha el president del PSE, Jesús Egiguren), una obstinació dirigida per Gorka Landaburu, periodista a qui un paquet-bomba d'ETA va amputar els dits d'una mà a 2002.

6. A TALL DE CONCLUSIÓ

L'història d'*Egunkaria* ens mostra les peculiaritats del mercat informatiu basc (sobretot del que vol expressar-se en la pròpia llengua).

1) La **presència de l'organització terrorista basca ETA**, que d'una manera o d'altra intervé **en aquest mercat informatiu**:

- a. Sense cap dubte, limitant severament, assassinant, fent atemptats i amenaçant la llibertat d'expressió de moltes persones, professionals de l'informació, lectors i ciutadans en general.
- b. Es possible, a més a més, que ETA tracte d'influir en el mercat informatiu en llengua basca d'una altra manera. Llegint els documents intervinguts al grup terrorista i donats a conèixer a els successius actes judicials podem saber que, almenys, els dirigents d'ETA van seguir amb molt interès l'evolució del diari en euskera, i que alguns dels noms que van suggerir van aparèixer finalment entre els qui ho van dirigir.
- c. L'interès d'ETA no és empresarial, sinó ideològic. En aquest sentit, cal recordar que, en contra del camí marcat a l'època immediatament anterior al surgiment d'*Egunkaria*, i clarament

del camí que els poders públics volien impulsar –que una empresa de les ja establertes publicqués un diari en euskera–, l'iniciativa *popular* la va prendre finalment un grup de nova creació, sabent, a més a més, que això omplia íntegrament el mercat informatiu en llengua basca.

- 2) **Intervencionisme**: Es tracta d'un mercat intervingut pels poders públics. Els mitjans en euskera no poden sobreviure, sembla, per si mateixos en un mercat lliure. El partit al poder des de la promulgació de l'Estatut d'Autonomia, el PNB, només contempla dues possibles situacions pels mitjans en euskera: englobar-los en el ens públic o subvencionar-los (o no, a discreció, i condemnar-los així a sofrir estretors o, a mig termini, a desaparèixer). Les aparents contradiccions arran de la seva postura pel que fa al diari en euskera es poden explicar si s'analitza el nacionalisme basc en conjunt i la seva evolució històrica en aquest darrers anys: totes les faccions del nacionalisme d'origen aranista han tractat sempre d'obtenir el monopoli *de facto* sobre els mitjans que asseguraven la transmissió de l'univers simbòlic lligat a la llengua basca. El PNB ha tractat d'estrangular o afavorir els mitjans creats al voltant de l'esquerra *abertzale*, segons li convenia. El nacionalisme governant s'atribueix així un paper fonamental en el mercat informatiu en euskera, i es presenta com un agent indispensable, *conditio sine qua non*, per al seu desenvolupament.
- 3) Tot el panorama **es presenta**, pel fort sentit comunitari del nacionalisme basc d'origen aranista, **com a una discussió**

“**de família**”, on els qui no són nacionalistes no hi estan convidats, amb acusacions públiques al grup creador d' *Egunkaria* de pertànyer a ETA, més tard contradites, pel PNB. Malgrat que, de fet, les primeres subvencions a *Egunkaria* es donessin amb el vot favorable i l'iniciativa del PSE i dels membres de l'extinguida Euskadiko Ezkerra, mentres que el partit de, aleshores, Xabier Arzalluz tenia moltes reticències. Aquest fet ens mostra com les coses són més complexes del que poden semblar des de fora.

- 4) Ara com ara, a les disfuncions creades per decisions judicials, certament excepcionals i impensables en altres comunitats espanyoles, encara que amb arguments –ara manca que aixó sigui finalment provat, o no, per un tribunal–, i l'actitut de confrontació entre les institucions basques –almenys les controlades pels nacionalistes– i les del conjunt d'Espanya, **disfuncions cojunturals** si volem, **s'afegeixen a d'altres estructurals** i entre totes mantenen al mercat informatiu en llengua basca en una situació que només es pot qualificar d'anormal, i fins i tot bèn poc plural.

- a. **La llengua vernacle és minoritaria**, i a més a més amb una concentració de parlants desigualment repartida per la geografia basca, amb una varietat estàndar molt jove i que arrossega complexes de segles. Aquests complexes i llasts van ser sense cap dubte accentuats per una molt perniciosa i injusta política durant els temps de la dictadura franquista, malgrat que aquesta no sigui l'única

raó de la seva situació com a llengua en inferioritat de condicions: en temps que el nacionalisme presenta com si fóssin idíl·lics, quan es tractava de territoris governats per furs propis i sense cap presència forànea “espanyola” (fins a l'industrialització del segle XIX, el País Basc era un territori que produïa emigrants en lloc d'atreure immigrants), institucions com les Juntres Generals de Biscaia –composades només pels “hidalgos universals” nascuts a les províncies basques– van fer del castellà llengua obligatòria, per afavorir la ciutat castellanoparlant davant dels pobles rurals bascoparlants. Com deia ja a 1645 Pedro de Dasconaguerre *Axular*, el escriptor basc clàssic més conegut, “baldin egin baliz euskaraz hanbat liburu, nola egin baita latinez, franzeses, edo bertze erdaraz eta hitzkuntzaz, hek bezain aberats eta konplitu izanen zen euskara ere, eta baldin hala ezpada, euskaldunek berèk dute falta eta ez euskarak” [=“si s'haguessin fet en euskera tants llibres com s'han fet en llatí, francès o altres llengües, també la basca seria tan rica i complida com aquelles, i si no és així, la culpa és dels bascos, i no del seu idioma”]³⁶.

³⁶ El llibre, considerat com l'obra mestra de les lletres basques, es titulava *Gero* [=Després], i tractava de “com deixar les coses per a després comporta molts prejudicis a l'ànima”.

b. **Monopolització del simbolisme i extrema politització del seu ús:**

Encara que la llengua basca només sigui l'instrument real de comunicació per a poc més de la quarta part de la població basca (el nivell d'ús quotidià és del 26%, malgrat que el nivell de coneixement és del 40%), la valoració simbòlica de la majoria de la població basca cap a l'euskera és un fet generalitzat. La comunitat nacionalista s'ha apropiat o almenys ha tractat de monopolitzar l'administració d'aquest símbol. Com a conseqüència, s'ha produït una extrema politització del seu ús. La deixadesa que altres sectors han fet de l'interès pel coneixement i la defensa de l'idioma tampoc no ha ajudat a sortir l'euskera del *ghetto*. La barrera que constitueix la seva diferència respecte a les llengües romàniques de la Península, que la converteixen en incomprendible per a qui no la sap o no l'estudia en profunditat, i la dificultat del seu aprenentatge, mantenen als qui manifesten la condició de *custodios linguae* com una clerecia inexpugnable, com una comunitat closa i opaca, tant per als altres espanyols com la majoria dels bascos.

cap dubte contribuirien a fer que el mercat informatiu en euskera fós semblant al de les altres cultures i llengües d'Espanya o de la resta d'Europa.

- 5) Tot això provoca, finalment, un **retraïment de les iniciatives d'empreses privades amb un interès fonamentalment mercantil, i no primordialment polític**, que sense